Darrenslacht

Paul van der Velden

bron
Paul van der Velden, *Darrenslacht*. Uitgeverij d'r Poal, Heerlen 1999

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/veld117darr01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

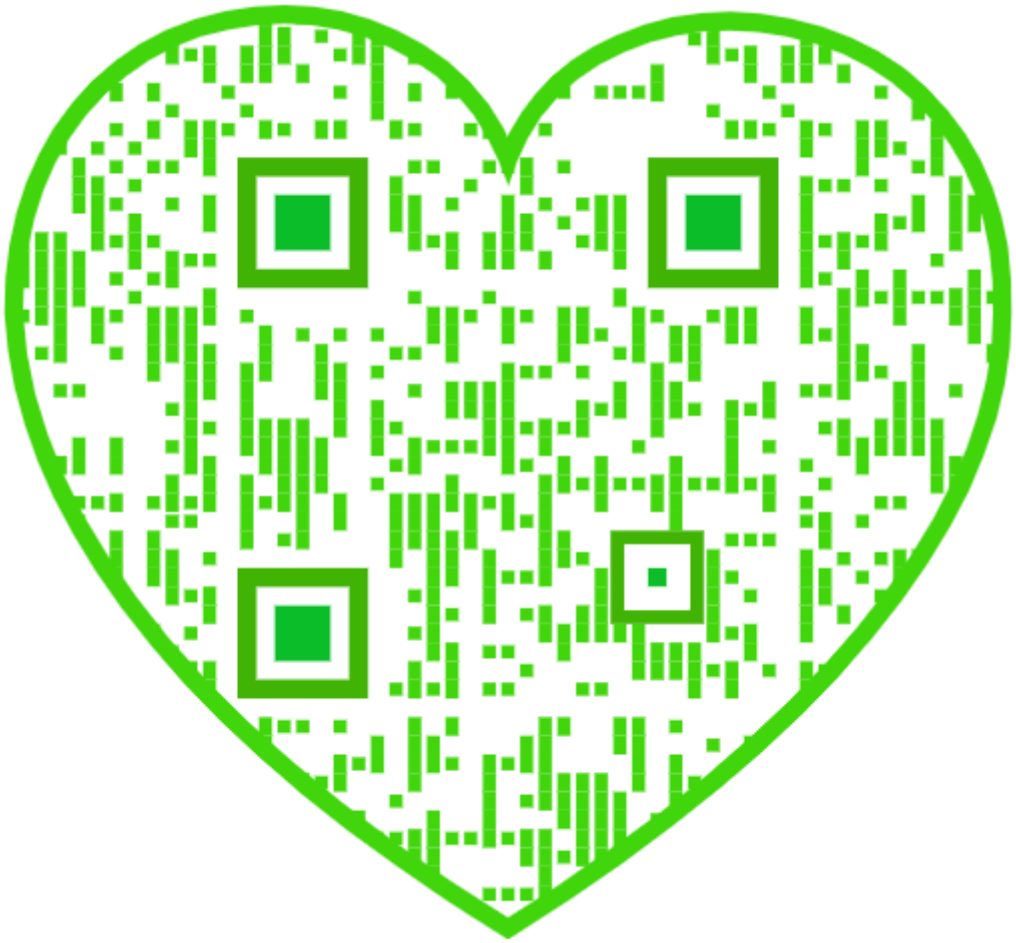

Darrenslacht

De tinteling in zijn rechterbeen herkent hij. Hij voelt de trage beweging buiten hem om. Zonder weerstand laat hij zich gaan.

Geeft zich over. Voor de laatste keer.

Zijn rechterbeen verlaat de grond met zijn goedkeuring.

Ik was zes jaar oud, toen Mia mij zand, zeep en soda liet zien. Ze was huishoudster bij mijn grootouders. In haar grote keuken hingen links naast het witte fornuis drie emaillen schelpen. Op de beige bakjes stond met sierlijke blauwe letters ‘Zand, Zeep, Soda’. Ze pakte een handvol schelpenzand en strooide de korrels op mijn uitgestoken hand. ‘Daarmee schuur ik de aangebakken pannen; voor de makkelijke klussen gebruik ik Ata.’

‘Wim doet het met Vim, en mijnheer van de Bata doet het met Ata’, imiteerde ik mijn vader.

Vandaag sta ik voor de deur van haar bejaardenflat. Ik bel voor de tweede keer en voel me bespied door de deurlens.

Gelukkig mag ik binnenkomen, ‘Je hebt dezelfde bruine ogen als je grootvader’ ze leidt me naar de zitkamer. De entourage komt me bekend voor. ‘Ja, kijk maar goed, heb ik mogen meenemen bij mijn pensionering als dienstbode.’ Ik herken de oude meubels van mijn grootouders.

Je moest door een grote, bruine hal als je van de keuken naar de woon-eetkamer liep. Daar stond de rookfauteuil van mijn opa. Groot, van leer. Daarnaast een enorme staande asbak met een gouden hengsel. Het bakje in de asbak wiebelde. Het kon

kiepen. Soms mocht ik van hem de sigarenas wegdraaien in het reservoir. Ademloos keek ik naar de bakelieten drukknop die aan de stoffen lampenkap hing. Tot halverwege de dinertafel. Als iedereen de soep genuttigd had, waarschuwde mijn opa met een simpele druk op de knop de huishoudster in de keuken. De kalfstong en de groenten werden opgediend.

De bakelieten drukknop herinnert Mia zich. Het indringende geluid van de bel was voor haar het teken dat er werk aan de winkel was. ‘Ik geloof dat ik nog foto's heb van de woonkamer.’ Ze dribbelt naar een eiken dressoir en komt terug met drie verschoten albums. ‘Dat praat makkelijker.’ We bladeren door de geschiedenis van een huishoudster in katholiek Heerlen in de jaren dertig. Ze vertelt over gebruiken, noemt details, wijst enthousiast naar mensen, van wie de namen voor mij slechts klanken zijn. ‘Dit is de buurman, kruidenier Zijlstra en dit...’.

Ze komt adem te kort. ‘En dit is je moeder met je oudste zus Marijke op het platdak aan de Willemstraat.’ Ik schrik. Ik zie dezelfde foto en dezelfde mensen. Ik pak het album van haar over en zet mijn bril af. Met mijn blote oog probeer ik de schim te traceren.

Drie kleine foto's. Genomen op het platdak bij mijn opa en oma. De trap met de drie treden herken ik. Groen was hij. Kleur is niet te zien op deze zwart-wit foto's. Ietwat bruinig, verouderd. Zes centimeter breed zijn de afdrukken. Tien centimeter lang. Een vuil-witte rand van 'n halve centimeter. Gekarteld met een onregelmatige versiering. Op de ene foto staat mijn moeder met Marij op de arm in de zon. Mijn oudste zus Marijke, van 20 mei: één jaar.

De zon staat vrij laag en verblindt zo te zien mijn moeder. Ze

knippert met haar ogen. Haar bloemetjesjurk hangt los om haar frêle lichaam. Mijn jonge moeder tussen haar zussen.

De glimlach van een trotse moeder met haar eerste kind. Op de volgende foto's mogen haar zusjes hun oudste nichtje om de beurt vasthouden, onwennig. De zon blijft schijnen, ook op de tweede en derde foto.

Op de achtergrond zie je nog net de schuur achteraan op het platdak, waar mijn opa zijn bijenkasten had opgesteld. Een kundig imker was hij, in Heerlen bekend om zijn honingoogst.

Intensief bekijk ik de bijenstand en zie tot mijn verbazing een figuur staan. Ik kan door het kleine formaat niet veel meer details ontdekken. Er bevindt zich onmiskenbaar een persoon op de achtergrond. Ik pak eer vergrootglas om de foto's beter te kunnen bestuderen. Wat ik ook probeer, hoe ik ook met een lamp manoeuvreer om beter zicht te krijgen, veel meer dan grijze vlekken is mij niet gegund.

‘Een schimmige balletdanser op een plat dak’ typeert John de gestalte. Hij is op mijn verzoek de foto's binnengedrongen met een superloep. Hij beschrijft een danser die met zijn voet een cirkel in de lucht tekent.

‘Aan de stand van de zon, de uitwerking van de schaduw op het been te zien is de prent van je moeder met je zus op de arm de eerste in de serie.’

‘En verder?’

‘Verder niets, alle andere informatie verdwijnt in grauwe vaagheid.’

De jongen stormde magazijn De Bij aan de Willemstraat in Heerlen binnen, een postpakketje in zijn linkerhand. De

blauwe pet met de letters ‘Post’ valt bijna van zijn hoofd. Nog net kan hij hem rechtzetten. Hijgend blijft hij staan, de postbode. Hij kijkt naar de jonge vrouw, die de zaak verlaat een klein blauw schriftje in haar hand. Voordat ze weggaat, steekt ze het schriftje in haar bruinlederen tas. Hij schrijdt terug om met zijn ene hand de deur voor haar te openen.

‘Bedankt, papa, voor de lijnen’, roept ze naar de man met de sik die iets verder in de winkel staat.

‘Kan ik je helpen?’ de vrouw achter de toonbank is ongeduldig. ‘Mag ik dit pakketje persoonlijk aan mijnheer Boumans overhandigen?’

Ze heeft geen kans om dit te weigeren, want de oudere man wenkt hem vriendelijk naderbij. ‘Kom maar mee, kom rustig mee.’

De postbode loopt achter de man aan, verder de winkel in. Langs de houten bakjes met de knopen, de opgestapelde Deventer tapijten naar de rechterdeur. De jongen hoort het getik van de naaimachines, maar dat is achter de linkerdeur. In de ruimte die ze binnengaan staat een eikenhouten bureau. Het boekhoudgrootboek ligt opengeklapt op de groene ondergrond. Tegen de muur diepe kasten met boerenbontpapier.

‘Zeg het eens vent’, glimlacht de man.

Stotterend vraagt de jongen om de postzegels die op het pakketje geplakt zijn. Twee verschillende zegels, een groene en een paarse. De tekst en de naam van het land kan hij niet lezen, alleen staat op de groene 5EN en op de paarse IOEN.

‘De rijzende zon’, wijst mijnheer Boumans naar de versiering middenboven. Voorzichtig neemt hij het poststuk over en streelt met zijn duim liefkozend het bruine pakpapier.

‘Goed ingepakt’, fluistert hij. De jonge postbode maakt hij met een vinger op zijn mond duidelijk dat hij stil moet zijn.

‘Luister, misschien kun je haar horen zoemen, blij dat de verre reis is afgelopen.’ Met een grote coupeerschaar knipt hij aandachtig het omhulsel eraf en reikt de jongen de twee postzegels aan. ‘Uit Japan’, licht hij toe, ‘bewaar ze goed, want ze zijn zeldzaam!’

De jongen loopt verlegen weg, zonder te bedanken. Iets verder herstelt hij zich en gaat terug. ‘Ik heb nog geen enkele zegel uit Japan.’ Dan verlaat hij half rennend het pand en vergeet de buitendeur dicht te doen. Mokkend komt de vrouw achter de vitrine vandaan en sluit de deur.

Mia pakt het album van mij over ‘Wat zie je?’ Ik wijs haar de schaduw en vraag haar ‘Wie is dat?’ ‘Oh’, zegt ze zonder haar stem te veranderen ‘dat is je opa, hij praat met zijn bijenkoningin. Ik weet nog goed dat het zwartleren kokertje met de post kwam. September 1937 zal het zijn geweest. Je opa kwam via de achtertrap naar boven, zodat niemand hem kon zien. Maar ik werkte net in de keuken. Hij wilde alleen zijn met zijn koningin. Hij luisterde aandachtig naar het hoge zoemen van de Japanse moer. Daar had hij vier maanden op gewacht. Zij zou zijn bijenvolk er bovenop helpen. Want die Japanse waren de vruchtbaarste.’

Zij kijkt nog eens naar de foto van mijn moeder en Marijke en zegt ‘Ja, dat is hij.’

Leo Boumans loopt gehaast langs het Grand Hotel op het Wilhelminaplein. Via de kleine gats bereikt hij het Kerkplein. Verbitterd kijkt hij naar het Glaspaleis van architect Peutz. Bij de Pancratiuskerk blijft hij staan. Hij slaat beschermend zijn arm om zijn regenjas. Niets mag er misgaan. Hij opent de zware kerkdeur en ziet voorin de kerk voor het altaar deken Nicolaye zitten. Die breviert rond deze tijd. Boumans

loopt door het middenpad naar voren, na met wijwater een kruisteken gemaakt te hebben.

Hij knielt voor de uitgestalde monstrans en wacht in de eerste houten bank. Als de deken klaar is met zijn gebeden, draait hij zich om en verwelkomt hem.

'Dag Boumans, weer hier.' 'Ja', zegt de man, 'ik heb uw raad nodig, of eigenlijk...' Deken Nicolaye kent Boumans en geeft hem de tijd om de juiste formulering te vinden. De verlegen middenstander start zijn verhaal, dat in het Verre Oosten een aanvang neemt.

'Nee, dieren kunnen niet gedoopt worden, dieren hebben geen erfzonde, behalve de slang misschien.'

Boumans knikt nadenkend. 'Maar honden worden gewijd voor de jacht en koeien voor de slacht.' De deken neemt het gesprek over: 'Zegenen kan altijd. Gods zegen rust op alle wezens.' Boumans komt op de proppen met zijn wens dat hij zijn Japanse bijenkoningin de genade van Gods zegen wil geven door gebed en wijwater.

Nicolaye kan zich niet herinneren ooit een moer gezegend te hebben, 'maar er staat nergens geschreven, dat het verboden is.'

'Een momentje, ik moet me even omkleden voor de ceremonie, een moment.' Na een ogenblik komt de deken de kerk in in een onderkazuifel en met een witte stola om. In zijn rechterhand een wijwatervat waaruit de zilveren knop van de kwast steekt. Mijnheer Boumans treedt naar voren en fluistert: 'Niet teveel water, bijen kunnen niet goed tegen koude regen.' Daarna knielt hij neer en heft het kokertje met beide handen omhoog. Hoog genoeg om de priester de gelegenheid te geven om de kwast in het water te drenken en met een voorzichtig gebaar enkele droppels over de zwarte doos te laten vloeien.

‘Audi filia, et vide, et inclina anrem tuam, et concupiscet rex pulchritúdinem tuam. In louter lieftalligheid schrijdt de koningsdochter voorwaarts, goudbrokaat in haar gewaad.

Benedicto Deo omnipoténtis, Patris en Filii, et Spiritus Sancti descéndat super vos et máneat sumper. Amen.’

De gezegende woorden echoën na in de kerk. Boumans wacht niet lang en zoekt de weg naar buiten. Hij opent zacht de grote kerkdeur en voelt even de koker, waarin de gewijde koningin beschermd wordt.

Zijn kleine oorlog met voorzitter Beyer van de katholieke Imkervereniging Heerlen wint hij de volgende vergadering glansrijk. ‘Sommige leden menen Japanse moeren te moeten importeren en het bestuur overweegt maatregelen te nemen om deze niet-katholieke bijen - eh - bijen afkomstig van niet-katholieke verenigingen te verwijderen en zeker in de toekomst niet meer toe te laten.’

‘Deze koningin is in den Here gezegend door deken Nicolaye, onze beschermheer, zelf.’

Mia legt de fotoalbums opzij. Ik vraag haar waarom niemand mij heeft verteld over mijn dansende opa. ‘Zou je het geloven? Soms danste hij twee keer per dag. 's Morgens vroeg en 's middags tegen vieren. Twee keer per dag en liefst als niemand in de buurt was. Dan deed hij zijn schoenen uit, natuurlijk niet bij regenweer, boog zich voorover alsof hij rugpijn had en fladderde met zijn armen op en neer.

Een kraanvogel was hij, bij het baltsen. Een oeroud ritueel, deze rondedans. De bijen vlogen achter hem aan en cirkelden om hem heen. Het leek of ze hem met hun voelsprieten betastten. Ze roken de geur van zijn lichaam. Ik kon alles vanuit de keuken goed zien. Mijnheer Boumans vertelde

me in vertrouwen dat hij met de bijen kon praten. En dat hij ze stuifmeel gaf, dat hij 's morgens verzameld had, dan zijn rondedans hield en zo de bijen de honing wees.

Hij probeerde uit te leggen dat hij de bijen duidelijk kon maken waar zich binnen een straal van één kilometer honing bevond. “Als ik per vijftien seconden vier à vijf keer de achtdans doe, dan is de honing één kilometer verder. En door de kruising van de acht onder een bepaalde hoek met de zon te maken weten ze precies de vindplaats. Maar zo goed weet ik het niet meer”.’

Mia kijkt verontschuldigend. Ik wil meer weten.

‘Maar die Japanse koningin. Wat is dat voor een verhaal?’

Ze weifelt. ‘De Japanse bijenkoningin bestelde hij voor de oorlog om zijn volk te verbeteren. Hij was meteen verliefd op haar. Steeds vaker was hij bij de bijenstand te vinden. Hij sprak zachte woorden tegen haar en danste langzame gedragen passen. “Ze verstaat me,” zei hij op een morgen opgewonden. “Ze begrijpt mijn danstaal en ze praat met me”. Zo gelukkig heb ik hem zelden gezien. “Echt, ze vertelt over Japan, over de oorlog”.

Hoe langer de oorlog duurde, hoe intensiever het contact. En ze werd oud, heel oud voor een bijenkoningin. Begin augustus 1945 kwam je opa verbijsterd binnen.’

Leo Boumans haast zich over de groene trap naar binnen. Hij loopt de donkere hal door en de woonkamer in. Daar staat de bruin-bakelieten radio. Hij zet de radio aan. Nerveus kijkt hij op zijn horloge. De nieuwsberichten zullen nu ongeveer beginnen. Hij wil controleren wat zijn bijenkoningin hem heeft medegedeeld. Het is een van de weinige keren dat hij twijfelt aan haar woorden. Het is vijf uur. Het nieuws zal opheldering geven.

Hij wist het zweet van zijn voorhoofd. Het nieuws bevat de gebruikelijke mededelingen over de laatste resten oorlog in het Verre Oosten.

Maar niets over de verschrikkelijke ramp die zijn bijenkoningin hem heeft toevertrouwd.

Boumans fluistert eerst tegen de radio, maar zijn stem wordt stamelend harder totdat de hele ruimte gevuld is met zijn stem.

‘Hirosjima is vernietigd. Duizenden doden. Alles vlamt in witte gloed. Chaotische massa's van brokken hout. Verbrande schaduwen. Woestijnruïne. Zwaar bloedend uit kleine sneden in linkerzijde.

Genski Bakudan. Oorspronkelijke babybom Hirosjima is vermoord.’

Gebroken vleugels, gemartelde lichamen.

Bewegen de geaderde vleugels of is het de wind.

Doodgestoken.

Geel is bijenbloed.

En stroperig.

Zoveel dode darren had hij nog nooit gezien.

Was het wraak?

Of reageert de natuur niet op dagelijkse politiek.

Hevig trekkend aan zijn pijp, zijn bijensluier over zijn hoofd, deed hij het deksel open.

Hij schrok niet toen hij zijn bijenkoningin zag liggen. Op een sterfbed van honing en stuifmeel.

Darrenslacht.

15 augustus 1945.

Maria ten Hemelopneming.

Hij voelde de tinteling in zijn rechterbeen.

Hij herkende de langzame beweging buiten hem om. Zonder weerstand liet hij zich gaan. Gaf zich over. De laatste keer.

Zijn rechterbeen verliet de grond met zijn goedkeuring.

Dubbele boekhouding

Ze had geboeid toegekeken toen hij zaterdag na het avondmaal het huishoudboekje controleerde. Hij was erg consciëntieus, zoals hij alles altijd stipt en gecontroleerd deed. Haar huishouduitgaven over de week van maandag 11 october tot en met zaterdag 16 october 1937 werden keurig opgeteld en van commentaar voorzien.

*f*1,50 had ze die week aan Nora uitgegeven: was dat wel nodig geweest? En die fles wijn van *f*1,-? Ze had geheimzinnig geglimlacht, terwijl ze wist dat die gespeelde nonchalance hem mateloos irriteerde. Maar gemerkt had hij niets; nog steeds doorgrondde hij niet de finesse van haar wekelijks rekenwerk. Ze was lichtelijk teleurgesteld over zijn argeloosheid. Van een begenadigd boekhouder-administrateur van een gerenommeerde plaatselijke bank mocht je toch meer verwachten. Er was zoveel geweest dat haar teleurstelde in de huwelijkse staat.

Na een kwartiertje calculeren sprak hij haar vermanend toe. Ze had *f*2,74 teveel uitgegeven. Hij begreep dat best, maar *f*15,- per week was het maximum dat hij gaf om het huishouden te bekostigen.

Deze scene zag ze opnieuw aan haar oog voorbijglijden toen ze over de markt liep. De marktkooplieden waren de boel alweer aan het opbreken en de kisten werden in grote stapels weggebracht. Ze versnelde haar pas, maar op de hoek van de Oranje-Nassaustraat en de Markt keek ze toch in de etalage van juwelier Vaessen. Daar lag de ring voor *f*23,50. Ze had nog vier weken. Het moest lukken!

Het schriftje in mijn archief is eenentwintig centimeter lang en zestien centimeter breed. De kleur van de kaft is blauw en halfhoog op de voorpagina zit een wit etiketje waarvan de hoeken lijken afgesneden. Een klein driehoekje boven en onder, rechts en links ontbreekt.

In het etiketje is een kader gemaakt van iele, blauwe lijntjes en onder het onderste lijntje staat 'Limb. Boek- en Kunsthandel, Heerlen.' Het schriftje is in de rug genaaid met een wit koordje en de laatste steek is voorzien van een knoop. Een platte knoop. Ik tel 28 bladzijden, ongelinieerd. Met potlood zijn rechts kantlijnen getrokken van ongeveer twee centimeter breed. De lijnentrekker heeft zo te zien geen liniaal gebruikt; daarvoor zijn de lijnen te onregelmatig. Een krant heeft dienst gedaan als liniaal, zo schat ik in. De lijnen zijn in het midden enigszins krom, vandaar. De eerste pagina vermeldt bovenaan de datum, maandag 27 Sept. 1937 en de uitgaven van maandag 27 september zijn: vleesch 0,78, melk 0,10 en krant 0,40. Onder de drie getallen staat een streep met de optelling f1,28 en die dag staat onder de optelling nog f0,22 voor brood. Vergeten waarschijnlijk. De totale som van maandag 27 september bedraagt f1,50. Dinsdag 28 september is er meer gekocht. Ze gaf voor bitterkoekjes f0,10 uit, voor shampoo f0,20 en later die week werd er f0,40 voor nooten uitgegeven, waarbij het woord in een ander handschrift (de opteller) verbeterd is in noten. Echter: visch is en blijft visch. Mysterieus blijft natuurlijk 'ruit betaald f0,55' en zaterdag 'hemd gestreken f0,33'. Midden op de derde bladzijde vind je de som van alle dagen:

Maandag	*1,50*
Dinsdag	*1,69*
Woensdag	*1,41*
Donderdag	*2,58*
Vrijdag	*2,43*
Zaterdag	*5,51 (waarbij 2,14 voor de kruidenier en 0,90 voor kip)*
	———
	15,12 (0,12 te veel)

Fluisterend had ze hem die week het nieuws verteld van de huisarts. Dat ze over acht maanden moeder en vader zouden worden van de eerste. Innig had hij haar gezoend en gelukgewenst. Later die week was zijn aanvankelijk blije gezicht gaan betrekken van het vele rekenwerk dat hij vooral in zijn dromen verrichtte. Zo zeker was zijn baan niet met 36% werkloosheid en hoe moest het financieel met een derde huisbewoner. Zonder veel overleg had hij erop gestaan dat ze een huishoudboekje zou bijhouden, vanaf de volgende maandag. Ze had wanhopig gekeken en nauwelijks tegengesputterd omdat ze begreep dat er niets anders opzat. Haar huwelijk bestond eruit dat ze vrouw en moeder moest zijn, gehoorzaam aan de man. Die avond ging hij naar de verkenners en had ze uit heimwee naar verloren vrijheid haar bewaarde geschriften van de huishoudschool gezocht. In het schrift met de titel ‘Opvoedkunde’ glinsterden de woorden: ‘Vooral moet het jonge meisje die deugden beoefenen welke haar meer bijzonder passen en die door 'n kind licht opgemerkt en nagevolgd worden, zoals liefde, toegeeflijkheid, gehoorzaamheid, bescheidenheid, vrrijgevigheid, en 'n uiterste waakzaamheid en zorg om niets te doen of te laten wat ook maar in 't minste de zedigheid kwetsen kan.’

Ze was in haar oude schriften eigenlijk op zoek naar het hoofdstuk over Huishoudelijk Boekhouden, maar eenmaal op verkenning in haar oude archief had ze melancholie gevoeld. Hoe mooi had ze het acht jaar daarvoor opgeschreven: dat jonge meisjes dienstbaar moesten zijn, maar wie had haar in godsnaam voorbereid op dit leven vol onrust en machtsstrijd? Waarom hadden ze haar niet verteld dat jongemannen gezegd werd als baas in huis te acteren? En waarom wist zij niet van tevoren dat hij ook niet wist hoe met z'n tweeën het

dagelijks leven onder de knie te krijgen? Ze waren in gebreke gebleven, dat vond ze. Haar een ondergeschikte rol geven, terwijl ze wilde toneelspelen, dichten.

Eindelijk vond ze in haar schriftelijk geheugen het cahier. Aan de binnenkant van de kaft las ze ‘Corrie Boumans, huishoudschool Lent’ en op de gelinieerde bladzijde daarnaast ‘Huishoudelijk Boekhouden’ geschreven met een dikke pen in sierlijke letters:

Onder huishoudelijk boekhouden verstaan we een geregeld en volledig opschrijven van alle uitgaven der huishouding. De uitgaven worden iederen dag op 'n lei of in 'n boekje geschreven om ze eens per week over te boeken.

Het boeken is noodig:

1 *Voor de controle* Men weet hoeveel, waaraan en wanneer het geld is uitgegeven. Als men goed inboekt, kan men na een jaar gemakkelijk zien waaraan met desnoods kan bezuinigen.
2 *Om te weten hoeveel geld men nood-ig heeft*. Men kan het dus beter verdelen.

Ze keek vertederd naar het rode streepje dat de zuster haar had gegeven. Nood-ig was verkeerd, moest afgebroken noodig zijn. Zou ze dat nog ooit leren. Nu nog maakte ze allerlei fouten, al was de vereenvoudiging van de spelling in 1932 doorgevoerd. Marchant heet de professor, wist ze, die de ingenieuze verbetering bedacht had. Maar goed, verder lezen. Ze moest toch weten hoe ze zo'n huishoudboekje moest samenstellen.

3 Bij afwezigheid, ziekte of sterfgeval is het nodig dat men de huishouding gemakkelijk kan overnemen. Het inboeken moet eenvoudig gebeuren en wel zóó dat de uitgaven gemakkelijk te overzien zijn. De uitgaven worden verdeeld in:

1 Dagelijksche uitgaven, dat zijn die welke men per dag heeft.
2 Soortgelijke uitgaven. Hieronder zijn die uitgaven begrepen, die men aan iets bepaaldsch uitgeeft b.v. voedsel, kleeding, werkloon, verlichting enz.

Hier fronste ze haar wenkbrauwen. Die indeling begreep ze maar half. Later op die dag liep ze naar het centrum. Zo'n half uur lopen. Bij Alberts zouden ze wel een klein schriftje hebben. Toen ze voorbij juwelier Vaessen kwam, glimpte ze in de mooi opgemaakte etalage. De ring trok meteen haar aandacht. Goudkleurig met een zwarte steen. Prachtig was die ring en zo passend bij hem. Maar ja, waar haalde ze het geld vandaan. Anderhalf keer een weekbedrag en ze had nog maar zeven weken de tijd. Verder spoedde ze zich, voorbij drukker en boekhandelaar Alberts, rechts de Dautzenbergstraat in en dan links de hoek om. Haar vader stond niet in de winkel, wel haar zus Fien, die ze hartelijk begroette en die op haar vraag waar vader was naar achter had gewezen. ‘Bij de bijen?’, had ze gevraagd, maar Fien zei dat hij op zijn kantoor was. Ze liep langs de tapijten naar het donkerste gedeelte van de zaak, waar ze voor een kleine deur aarzelend bleef staan. Toch klopte ze aan en op een brommend antwoord opende ze de deur. Tussen de boeken zat hij, de magere man met de sik, die haar vader was. Toen ze over haar boekhoudkundige problemen begon, haalde hij een klein, blauw schriftje tevoorschijn. Onder het onderste, iele kantlijntje stond ‘Limb. Boek- en Kunsthandel’. Hij raadde haar aan een kantlijn te trekken, zodat de cijfers makkelijker op te schrijven waren. ‘Kijk zo’, zei hij, pakte een krant en trok op de eerste bladzijde een lijn langs de krant. Wel bolvormig, maar een kantlijn. Omdat hij toch bezig was, trok hij alle kantlijnen.

Op de terugweg wist ze blindelings de ring te vinden en plotseling begreep ze dat boekhouden en boekhouden twee verschillende fenomenen waren.

Met een gerust hart liep ze verder om bij slager Camps karbonades te kopen en nog wat boterhamvlees. Ze moest achtenzestig cent betalen. De prijs werd op de bruine zak geschreven. Dat zou het eerste bedrag zijn dat ze opschreef: Vleesch 78. De zak verfrommelde ze tot een prop en met een grote boog verdween hij in de prullenbak.

In octoberstaan in het huishoudboekje nog enkele memorabele feiten. De krant wordt dinsdag betaald. Twintig cent kost een weekabonnement. En donderdag 7 october koopt ze voor 45 cent lekkers. Diezelfde dag telefoneert ze in een cel voor 5 cent. Die week houdt ze 1,42 over. Dinsdag 12 october vermaakt ze zich op de kermis en dat kost toch vlug 15 cent. Maar de controleur is streng, want op donderdag 15 october maakt ze een fout in de optelling. Ze schrijft 3,17. In een ander handschrift wordt van de 3 een 4 gemaakt. Haalt ze zo wel voldoende geld uit haar boekhouding voor die glinsterende ring? Die weken kom ik diverse giften tegen. Missie 0,15, Vincentius 0,50, priesterstudiefonds 0,25 en later ook KJV *een aalmoes (0,05 op 22 october en 0,05 op 23 october). Op 23 october is er in de weekberekening een fout geslopen. Op zaterdag 6 november betaalt ze aan een werkelooze tien cent. Natuurlijk geeft ze op zaterdag 13 november 1937 extra veel uit, want de familie komt op bezoek. Roel is jarig, hij wordt 29 jaar*.

Die zondag, half oktober, liepen ze gearmd de Pancratiuskerk uit. Ze voelde zich rillerig, al wist ze niet of het kwam van de twee maanden zwangerschap of van het kille weer.

Hij was de laatste weken heel behulpzaam geweest, trots als toekomstige vader, al duurde het nog tot rond de twintigste mei. De deken had in deze tien uur mis gepreekt over de boze wolken die samentrokken boven Europa. En dat ondanks het bisschoppelijke verbod op het lidmaatschap van de NSB zoveel katholieken in Heerlen hun stem op die partij hadden uitgebracht. En over het rode gevaar had hij het gehad. Maar aan zo'n veilige arm voelde ze zich veilig. ‘Nederland is immers neutraal’, had hij geruststellend gezegd. En daar vertrouwde ze op. Bij juwelier Vaessen had ze geaarzeld en een licht gevoel van onzekerheid gesimuleerd. Ze had genoeg tijd gekregen om te zien dat de ring aanwezig was en nog altijd *f*23,50 kostte. Nog drie weken had ze en achter de lakens in een klein doosje lag *f*14,10. Ondanks z'n ijverig tellen had hij de truc niet door. De ruit op 1 october had maar *f*0,40 gekost. Hoe zou hij dat moeten weten? En die *f*0,15 voor de kermis had ze van haar moeder gekregen. Zou God haar vergeven dat ze de Vincentius-vereniging maar een kwartje gegeven had? Stukje bij beetje, centen bij dubbeltjes, had ze die veertien gulden gespaard (ook dat kwartje dat ze gevonden had lag in 't doosje). Ze had nog weinig tijd, maar glimlachend had ze gisteren tegen hem gezegd, dat het boekhouden haar steeds beter af ging. Hij zei dat het te zien was, zonder de dubbele bodem te begrijpen.

Tegen 13 november was ze zeer bedreven geworden in het verdonkeremanen van kleine bedragen. Maar het bedrag van *f*23,50 was niet helemaal bij elkaar gesprokkeld. Elf november kwam ze *f*3,10 tekort. Ze liep met het sigarendoosje van haar vader naar de juwelier. Aarzelend opende ze de deur. Bij de toonbank wees ze naar de gouden zegelring met de zwarte steen in de etalage. Ze vroeg de verkoopster haar de ring te laten zien. Ze vond hem nog mooier dan de eerste

keer. Tastend keek ze naar het prijskaartje. ‘Drieëntwintig gulden tien’, zei de verkoopster. Eindelijk durfde ze te vragen of ze het kleinood niet goedkoper kon krijgen. Het meisje verdween in de kantoorruimte en even later kwam mijnheer Vaessen de winkel inlopen. ‘Dag Corrie’, zei hij toen hij de dochter van een medemiddenstander bemerkte. En zij legde uit dat ze slechts *f*20,10 gespaard had en ze vroeg of ze de ring toch kon kopen. Uiteindelijk hoefde ze nog maar *f*2,10 te betalen en dat kon volgende week ook.

Ik blader door in het blauwe schrijftje. Dertien november geeft ze inderdaad f6,22 uit om het verjaardagsfeest op te vrolijken. Drie bladzijden verder bij de telling van de week 15-20 november staat in dunne letters bij de optelling in vaders handschrift:

‘Rest voor ring gebruikt. Twee gulden tien’.

Gebeten

Met een bek vol nieuwe tanden
Smaakt het leven als weleer.
Niets belemmert liefde meer
Dan de groezelgele schande.

Zelfs de taal, die haast verzandde
Door mijn chronisch wanbeheer.
Vloeit weer als de Rio Grande
Uit mijn bek vol nieuwe tanden.

Vul de glazen tot de randen.
Laat vol vreugde belde handen
Ritmisch op elkander neer.
Hallelujah, loof de Heer.
Met een bek vol nieuwe tanden.

Ton Peters, 1995

Oma's tand

De Benz verdween uit zicht in een onheilspellende rookwolk. Het dorp kwam met de schrik vrij. Het leven zou nooit meer zijn als voorheen. De toekomst had haar eerste groeven gekrast in de landelijke rust. Niemand lette op het kleine meisje, dat in paniek achter een afgevallen boomtak was gedoken. Door de val was haar eerste tand gebroken. Huilend raapte ze hem op. Wat had de juffrouw van haar klas vorige week gezegd? Moest ze de tand over haar linkerschouder gooien of over haar rechter? Dan mocht ze een wens doen. Uiteindelijk wierp Louise met kinderlijke kracht de tand over haar linkerschouder en wenste dat het gevaarte, waarvoor ze zo geschrokken was, nooit meer zou terugkeren.

Pas jaren later begreep ze haar fout. Ze had haar voortand over haar rechterschouder moeten gooien.

De betovering had niet gewerkt.

Uren nadien zocht haar moeder naar de verloren tand. Pas toen Gabriël, het schippershondje van Louise, werd ingeschakeld, werd de tand gevonden. Het was traditie in de familie de eerste te bewaren in een halsketting.

Mijn tanden

Naar adem snakkend ben ik ter wereld gekomen. Zeven keer de navelstreng om je hals brengt je al in het begin van je leven in extase. Zeven keer zo'n bloederig touw probeert je te belemmeren één dag te genieten van de wereld. Mijn moeder vertelde in geuren en kleuren over mijn blauwe gezicht. ‘Zo blauw als een stralende decemberdag’, zei ze lachend. ‘Zo blauw en direct daarna die eerste kreet, die eerste schreeuw, en zolang: een oerschreeuw van zeven uur. Het ziekenhuis was in paniek: sirenes, die het zoveelste luchtgevecht boven Heerlen aankondigden, terwijl de oorlog al meer dan een jaar afgelopen was. Blauwschreeuwend.’

Op die dag, 11 december 1946, mijn eerste levensdag, besloot ik dit leven niet voortijdig te verlaten. Zeven oerschreeuwuren en zeven navelstrengwindingen waren goed voor minstens negenenveertig jaar leven. Als je zoveel energie nodig hebt om het leven binnen te stappen, moet je ervan kunnen profiteren.

Negenenveertig zou ik worden en dan keken we wel verder. Vanaf die eerste dag heb ik de natuur uitgedaagd z'n belofte

waar te maken. Kom maar op met je grote bek. Geen medicijnen nam ik, geen tanden poetste ik.

Totdat de jaren begonnen te twijfelen aan mijn eerste vaste tanden. Zeven was ik toen de eerste ontsteking mij bijna velde en mijn vader mijn aangetaste tand nauwkeurig bekeek, midden in de nacht. ‘Daar weten we wel wat op’. Hij liep naar de linnenkast in de ouderlijke slaapkamer, ‘sttt, moeder slaapt’, pakte de sleutel, die boven op de richel lag en opende de deur. Blindtastend vond hij achter de lakens een fles cognac. ‘Hier, proef maar en goed gorgelen.’

Hij gaf me een vingerhoedje scherpgele alcohol. De kiespijn verdween, de smaak van alcohol bleef.

Veldmuis

Snikkend kom ik thuis.

Mijn kleren zijn vies en nog erger: mijn neus bloedt. Moeder zit in de keuken en schrijft haar uitgaven in het huishoudboekje. ‘Zo, daar hebben we Paultje’, zegt ze zonder op te kijken. ‘Wil mijn kleine man een lekker glaasje warme melk?’ Ik vind het niet leuk dat moeder me ‘mijn kleine man’, noemt. Ik ben immers al tien.

Moeder kijkt op en schrikt.

‘Wat is er, ben je gevallen?’

Moeder staat op, komt naar me toe en legt haar arm om me heen.

‘Kom maar, jong’, zegt ze zacht. ‘Vertel het maar.’

‘Eddie Gemmeke schold me uit op het schoolplein.’

Moeder kent Eddie. Zijn vader heeft een sigarenzaak aan de Geleenstraat. Een gewone sigarenboer. Gemmeke kan niet eens een sigaar uit eigen doos roken. Heeft hij geen geld voor.

‘Wacht even, eerst het bloed stelpen.’

Moeder pakt een handdoek en veegt mijn neus schoon.

‘Bah, wat een troep.’

‘Eddie Gemmeke zei veldmuis tegen mij.’

Ik doe mijn mond open en mijn spitse bruine tanden worden zichtbaar.

‘En toen?’ Moeder vraagt liefdevol verder.

‘Heb ik hem een klap verkocht, net goed.’

‘Zo, je bent gaan vechten!’ Moeders gezicht betrekt.

‘En hij mepte terug.’

Moeder krijgt medelijden met haar kleine man.

‘Ga maar zitten en drink je chocolademelk, anders komt er een vel op. Wil je een koekje?’

Ik heb zin in warme chocolademelk met lekkere Mariakoekjes met bruine kandijsuiker.

Mijn tandjes bijten het koekje stuk. Daar hoor ik stappen op de trap. Vader komt naar boven. In het gangetje naar de keuken hoor ik hem aankomen.

De keukendeur gaat open.

‘Cor, nog wat gebeurd vandaag?’ Vaag hoor ik, ‘Eddie Gemmeke... vechten,... bloedneus’. Ik weet dat vader dat niet leuk vindt. De vader van Eddie brengt zijn geld naar de Pancratiusbank.

Kortaf is vader.

‘Ga maar naar je kamer!’

Een half uur daarna mag ik komen eten. Aan de lange tafel in de keuken. Met z'n tienen. Gezellig. Bij het gebed zegt vader dat we vergeving moeten vragen aan God. Voor de stoute dingen die we vandaag gedaan hebben. Dat we morgenvroeg in de Heilige Mis extra boete moeten doen. Hij kijkt mij aan. Tijdens het eten vertelt Treesje, mijn jongere zus, dat ze ‘bankwerker’ zei, toen de juffrouw naar het be-

roep van vader vroeg. Iedereen aan tafel moet lachen. Vader is geen bankwerker. Hij is baas van de bank.

Bankdirecteur. Dat is heel wat anders. Toch.

Bij de afwas ben ik de held. ‘Heb je hem flink te grazen genomen?’ wil mijn broer Joost weten. ‘Hebben mijn vechtlessen geholpen?’

Ik glim van trots. Wat ik niet vertel is, dat een klein hondje, een straatstroper, mij te hulp is gekomen. Plotseling, alsof hij uit de hemel kwam vallen. Dat mormel beet Eddie in z'n enkels, die met de staart tussen de benen wegvluchtte. Net goed.

Ik kniel voor mijn gebed op het koude linoleum om mijn avondgebed op te zeggen. Samen met moeder en de jongste kinderen.

> ‘'s Avonds als ik slapen ga
> volgen mij veertien engeltjes na
> twee aan mijn hoofdeind
> twee aan mijn voeteind
> twee aan mijn linkerzij
> twee aan mijn rechterzij
> twee die mij dekken
> twee die mij wekken
> twee die mij wijzen
> naar het 's Hemels Paradijze
> Amen.’

Moeder verwarmt snel mijn onderlakens met een strijkijzer.

‘Moeder, zijn er altijd en overal engelbewaarders?’

‘Ja Paul, nu de ogen dicht.’

‘Soms verkleed als kleine hondjes?’

‘Ja, soms verkleed als kleine hondjes.

Welterusten!’

‘Welterusten, moeder. Tot morgen.’

Ivoren wachters

Ik kende het gedicht uit m'n hoofd. Urenlang had ik geoefend. Met gebaren en buiging. Al was dat bij het examen Nederlands voor HBS-A niet nodig. Om 10.00 uur zou het beginnen. Boven in de Berenkuil.

M'n knieën hadden die morgen getinteld van de zenuwen. Nerveus dat ik was. Mijn moeder had twee spiegeleieren met spekjes gebakken. ‘Met een volle maag lukt het beter!’ en gaf me na het ontbijt twee tabletjes, ‘Valdispert’ tegen de nerven, heb ik gisteren bij drogisterij Simons gekocht. Simons geeft ze ook aan z'n zoon Paul. En die wil later wethouder worden.’

Nogmaals had ik de lijst met tien boeken doorgelezen en het gedicht hardop voor mijn moeder gedeclameerd.

‘Simon Vestdijk’ had ik er eigenhandig boven geschreven. ‘*Ivoren Wachters* en tussen haakjes, want zo stond het in het boek: (opgedragen aan de heer L.P. Brandt, tandarts te dezer stede, ter gelegenheid van het trekken van een kies.)’

Ik had me kunnen bedwingen om er niet de heer Van Gemert van te maken, naar de beulsknecht, die me vorige week hardhandig van een kies had verlost.

> ‘Ivoren wachters van 't maagdarmkanaal,
> Uw teugelloos verdwijnen, in galop
> Maakt mijn kop tot minder dan een doodskop,
> Die blikkerlacht, van huid en spieren kaal.

Ik offerde u aan kluif en notenschaal,
Aan zuurtjes, noga, chocolade en drop.
Mijn oom zei: ‘Jou verdomde galgestrop,
Dacht jij, dat ik de tandarts nog betaal?’

Ivoren wachters, 'k draag mijn tegenspoed.
Aan vroege ouderdom of diabetes
Is uw betreurd verscheiden niet te wijten.
't Komt enkel door dat tomeloze bijten
En door 't gesabbel op wat suikergoed
Dat gij ontbreekt zo breed mijn bek breed is.’

Alle intonaties en zinswendingen lukten. Onderweg naar school hamerde het in mijn hoofd dat de hoofdpersoon van het boek het gedicht had geschreven. ‘Philip Corvage, Philip Corvage.’ De monotone repetitie van de naam deed me deugd. Het boek ging in mijn herinnering open.

‘Kandidaat nummer 63’, werd in de gang omgeroepen. De pillen van Simons hadden hun werk gedaan. Ontspannen stapte ik het lokaal binnen.

Het bekende gezicht van mijn lerares Frieda Nelissen lachte me toe. ‘Van Melick’, zo stelde de gecommitteerde zich voor. Ik kneep mijn handen in elkaar. Dat was een strenge, die je ongezouten de waarheid kon zeggen. ‘Paul, ga maar zitten.’ Mevrouw Nelissen duwde me bijna op mijn stoel. ‘Laat je lijst eens zien.’

Ik overlegde de keurig getypte lijsten, die mijn zus Wies had getikt, aan de twee examinatoren.

‘In drievoud’, had mevrouw Nelissen weken voor het examen herhaaldelijk gezegd, ‘In drievoud!’

‘Beginnen we bij *Oeroeg* van Hella. S. Haasse.’ In de klas hadden we het boekje behandeld. De eerste examenvragen beantwoordde ik met gemak. Mevrouw Nelissen zuchtte diep. Deze zenuwpees met z'n slechte gebit deed het niet slecht. De primaire hindernis was genomen.

‘Eens kijken. Dat is een onalledaags boek: *Ivoren Wachters* van Simon Vestdijk.’

Voordat Mevrouw Nelissen klaar was met haar vraag, begon ik het gedicht moeiteloos van buiten op te zeggen. ‘Zo, dat klinkt goed, wie heeft het gedicht geschreven?’

In trance antwoordde ik: ‘Philip Corvage, omdat hij zijn oom geen geld wilde vragen voor de tandarts.’

‘Prima, wat vond je de mooiste passage in het boek?’

Met de ogen dicht, blind, ging ik achter mijn geheugen aan. Die scène kende ik, had ik heimelijk gefluisterd onder mijn deken, gemurmeld had ik de woorden, om stilte en schaamte te overmeesteren.

‘Je schaamt je voor je gebit’ fluisterde ze terwijl ze hem staande hield. ‘Dat begrijp ik, dat is je fijngevoeligheid... Maar al was je tandeloos, al was je afzichtelijk, dan nog zou iedere vrouw 't zich tot een eer... Iemand als jij... Je moet me beloven niet meer min over jezelf te denken! Hoor je me? Die schaamte wil ik weg... Geef me een zoen.’

Ik zag de gecommitteerde praten en seconden later kwam de vraag, ‘En wie zei dat tegen Philip?’

De echo van mijn antwoord wekte me en beschaamd keek ik naar de tenen van mijn schoenen.

‘Frieda, mijn lerares Nederlands.’

‘Ida, zul je bedoelen.’ Geïrriteerd nam Mevrouw Nelissen het over en beet me toe: ‘En wie zei tegen Philip Corvage,

“Zeg hé, hou je afgebrande kerkhof voor je, zeg.”’

Net op tijd behoedde Van Melick me voor een knock-out: ‘Het is, geloof ik, tijd.’

Bruine tanden

Over de kronkelende trappen bereik je de bovenstad waar het pension ligt. Rechts van de laatste trap, de vierhonderddertiende, ligt de veredelde cafetaria waar vanavond de fado te beluisteren valt. De fado is de muzikale uiting van saudada: het nostalgische, Portugese gevoel van ontevredenheid, van opluchting vanwege de pijn en liefde die geweest is, die nog komen moet of die nooit zal komen, lees ik in mijn reisgids van J. Rentes de Carvalho. Diepdramatisch, soms mierzoet, wordt de fado vertolkt door vier studenten, al meende ik af en toe Beatles-invloeden te horen van het gehalte ‘Michelle, ma Belle.’ André Hazes, maar dan op zijn Portugees.

Coïmbra, een stokoude stad met een 13 eeuwse universiteit. De volgende dag vertrek ik naar Fatima, een bedevaartsoord. Mijn geliefde weigert mee te gaan. Een overdosis katholieke flauwekul is teveel voor strenghervormde meisjes op gereformeerde grondslag.

De Maria van Fatima staat hoog in de Mariale hiërarchie. Eerst en bovenal komt natuurlijk het blauwwitte beeld van Lourdes, maar iets lager, ruim boven allerlei andere verschijningen, verrijst de Madonna van Fatima.

Lisieux, Banneux en Brunssum zijn slechts plaatselijke grootheden. Op menig katholieke schouw is de Maria-pikorde tentoongesteld. Met de bus ga ik naar Fatima. Busondernemingen in Portugal zijn in heftige concurrentie verwikkeld.

Ik vraag bij het ene loket waar en wanneer de bus naar Fatima vertrekt en de man met de snor achter de balie ontkent in alle toonaarden dat er überhaupt een bus van Coïmbra naar Fatima vertrekt.

‘No bus to Fatima, not here!’

De twijfel slaat om mijn hart door zijn resolute woorden. Ligt Fatima wel in Portugal? Mismoedig loop ik weg, totdat een oude, tandenloze man me op de linkerschouder tikt en naar halte 5 wijst.

‘In fifteen minutes’, mompelt hij, argwanend rondkijkend alsof hij gelyncht kan worden. Snel loopt hij door.

Binnen een half uur arriveer ik in Fatima, honing voor een katholieke jongen. Ik bezoek eerst het Wassenbeeldenmuseum. In 24 taferelen à la Madame Tussaud wordt het verhaal van de twee herderinnetjes en hun neefje verhaald. De kinderen zijn me op eerdere foto's wat debielerig overgekomen, en ja hoor, lichtverstandelijk-gehandicapte gezichtjes lachen me wasserig toe. Incest? Uit al de verschijningen van Maria blijkt de Moeder Gods een voorkeur te hebben voor de armen van geest. Bernadette van Lourdes was niet een van de snuggersten.

Buiten worden mijn ogen verblind door hemels licht en in de vage verte hoor ik stemmen. Maria, waar heb ik dat aan te danken. Maar als mijn ogen gewend raken aan het scherpe zonlicht blijken de stemmen toe te horen aan de duizenden eigenaren van souvenirwinkels en snuisterijkraampjes. Haar zoon zou de hele santenkraam omgeflikkerd hebben. Draai maar eens zo'n plastic bolletje met de voorstelling van de Verschijning om en de losse sneeuw valt in vlokken over Haar Heilig Hoofd en Haar Heilige Kroon en de hele Heilige Rim Ram. Zelfs vingerhoedjes met de Heilige Maagd zijn te koop. Pas na kilometers reli-kitsch kom ik bij een re-

ligieuze supermarkt met de grootste selectie kaarsen, die ik ooft gezien heb. In alle maten en gewichten. Tot 15 centimeter doorsnede en één meter hoog. Bijna niet te dragen.

Ex-voto's in allerlei gedaanten om hogere machten gunstig te stemmen of te bedanken voor verworven zegeningen. In Maastricht hangt de Onze-Lieve-Vrouwebasiliek vol met zilveren benen, armen en krukken. De Maagd Maria heeft de bede verhoord, laten we haar prijzen in edelmetaal. In de winkel in Fatima kun je de hele zooi kopen. Vrouwenborsten in brons tegen kanker, nieren uit papier voor arme alcoholici, longen uit bijenwas voor astmapatiënten, benen uit goud voor gebroken voetballers, harten uit marsepein voor wanhopige geliefden en kastelen uit lucht voor makelaars. Ik koop een klapperend gebit van waxine, waarvan de twee helften verbonden zijn met een ijzerdraadje. Om Maria te bedanken voor de pijnloze overgang van echte tanden naar een kunstgebit. Verder een huisje, een gebouwtje, in mijn ogen een kroeg, mijn stamcafé De Nor waar we vijfentwintig jaar getracht hebben alternatieve cultuur te stimuleren. Vijfentwintig jaren beten we in de enkels van het cultuur establishment. En nu staan de tanden van de bulldozer aan mijn jeugddroom te knarsen. Had ik mijn eigen tanden nog maar! Ik smeek Haar De Nor te behoeden voor de afbraakwoede van het gemeentebestuur.

In een grote ijzeren schraag worden op het immense bedevaartsplein de ex-voto's verzameld en in het eeuwigdurende vuur geworpen. Via de grijswitte rook maken de bedankjes en aanbevelingen de kortste weg naar de hemel. Reken erop dat de Heilige Maagd de eerbetonen in ontvangst neemt en ze in het oor fluistert van haar Zoon.

Als De Nor in de vlammen verdwijnt prevel ik een schiet-

gebed. Of Hij, ‘wiens naam met een hoofdletter geschreven wordt’, bij de afbraak de desbetreffende wethouder geen hartinfarctje kan bezorgen, een kleintje, zodat hij zijn handtekening niet onder de laatste contracten kan zetten en de bouw wegens besluiteloosheid stopgezet wordt. Misschien kan de kraanmachinist die dreigend zijn ijzeren afbouwhamer de eerste keer in de gouden muren wil rammen, met zijn voet bekneld raken en zijn been breken, waardoor hij minstens twee maanden uitgeschakeld is. Zijn vervanger is op vakantie en de derde man net vader geworden. De uitvoerder begrijpt de voortekenen en treedt in bij Hare Krishna, nadat hij de bouwtekeningen verbrand heeft. Zoiets mompel ik tegen de kwalmende rook. Maar op het plein slepen de pelgrims met van die grote kaarsen. Een glinsterende streep van zwart marmer, anderhalve kilometer lang, wijst ze de weg. Mensen kruipen met voorgesneden autobanden om hun knieën richting kathedraal, een brandende kaars in de hand. Als dat van die pietluttige kaarsjes zouden zijn, hadden ze binnen de kortste keren verbrande fikken en vetvlekken op colbert, jurk en broek. In de holte van hun hand beschermen ze de wankele vlam en kruipen steeds verder. Fatima, prachtig samenspel tussen religie, mystiek en commercie, wordt mij teveel. Ik probeer de eerste bus terug naar Coïmbra te halen. Als ik de lokettist naar de eerste aansluiting vraag, antwoordt hij: ‘Sorry, no bus to Coïmbra!’ Voor eeuwig verdoemd in dit Heilige Oord te blijven? Ik pak mijn lucifers en steek de laatste wassen kaars aan. Die duw ik door de tralies van het loket. Beduusd wijst de onwillige informant naar de rode bus, die klaarstaat: ‘In five minutes, Sir.’

Twee dagen na mijn bezoek aan Fatima vertrekken mijn geliefde en ik naar de Serra da Estrela, de mooiste en hoogste

bergrug van Portugal, voor een voettocht van vier dagen. De eerste dag willen we Manteigas bereiken, een schilderachtig stadje op de linkeroever van de Zezêre. Zwitserland, een paar duizend kilometer uit koers geraakt. We lopen via de stuwdam over een onherbergzame granietvlakte. Een klein hondje, zwartwitgevlekt, strompelt met ons mee. Droeve ogen staren ons aan en bidden om gezelschap. Bang voor het landschap. Links en rechts van ons grove, grote stenen, kilo's zwaar, die als een keten van helbewaarders twee aan twee langs de weg staan. Afgekloven hemeltanden, gezichten, oude mannen met verweerde plooien en zware, mosgroene wenkbrauwen. Neuzen, zwart van de aanslag, druipend van het regenwater. Kraantje lek. Mystieke wachters van diepdoorgroefd graniet. Het hondje begroet ze als familie, snuffelt aan de ene, blaft tegen de andere. Net als wij is hij doornat. Bij een bocht springen plotseling twee reusachtige gestalten op ons af. Ik schreeuw, vanuit de bodem van mijn maag. Paniek overvalt me, maar zij zegt dat het slechts twee reusachtige honden zijn. Ik hoef niet bang te zijn. De duivels hebben het niet op ons voorzien, maar op onze trouwe begeleider. Uit hun woedende ogen straalt kwaadaardigheid en met hun grote, vlijmscherpe tanden vallen ze het hondje aan. Ik hoor het kraken van zijn botten en dan zakt hij door zijn pootjes. Het bloed gulpt in golven uit zijn zijde!

‘Loop door, in godsnaam, loop door!’ De angst trilt in mijn benen en mijn mond verkrampt.

Mechanisch loop ik verder, ren ik, struikel ik. Pas meters verder kijk ik om en zie hem op straat liggen. Levenloos.

Ik sta op eigen benen.

Brief opgedragen aan de heer Moonen, tandarts te Heerlen, ter gelegenheid van een nieuw gebit

Porto, 3 augustus 1995

Beste tandarts Moonen,

Als mijn tong mijn gebit beroert, voel ik de gaafheid van mijn nieuwe tanden. Alleen linksboven, een van die kleine tandjes zit aardig los. Misschien heeft hij de code naam A14 of B13. Maar voor mij is het die kleine tand linksboven. Hij irriteert me mateloos. Hij zeurt, een voortdurend zeuren, als ik eet, als ik sluimer.

Toen ik vorig jaar november bij u kwam, voor de eerste keer, was het tussen ons meteen bekeken, al weet ik niet precies wat uw woorden waren. Ik lees, of beter gezegd herlees, *Ivoren Wachters* van Simon Vestdijk, een ongewoon boek over een puber met een slecht gebit. Als hij bij zijn tandarts komt, wordt diens reactie beschreven.

'Het was een verbaasde blik. Zelfs hem, hoezeer gehard tegen de aanblik van ieder dentistisch verval, schokte de tegenstelling tussen dat jonge, aantrekkelijke gezicht met het mooie, glanzende voorhoofd en deze schandelijk verwaarloosde mondholte.

Dit was geen verval meer, het was ravage: maar dan in alle denkbare stadia vastgehouden, zorgvuldig naast elkaar in beeld gebracht, als een demonstratie object met het doel, tandheelkundige beginnelingen het griezelen af te leren. Mondverzorging, schoolhygiëne, allereerste beginselen waren hier met voeten getreden.

En de volledigheid dezer stadia van bederf was nog het verbazingwekkendst. Want geheel ontbreken deed er niet één:

van iedere kies of tand was althans iets over: een heel klein beetje, een stipje, een steentje, of een hele helft en zelfs van de verre verstandskiezen schemerden de wortels vuilbleek in het vlak van het tandvlees.

De stem van de tandarts scheen iets van ontzag uit te drukken, toen hij, met het spiegeltje vluchtig langs de boventanden strijkend, opmerkte, “Je bent er vroeg bij. 'n Nieuw gebit: dat is 't enige dat erop zit.”’

Efficiënter heb ik mijn eigen gebit nooit zien beschrijven. Vestdijk had een occult oog voor de toekomst. Al heb ik er enige tientallen jaren langer over mogen doen om er een puinzooi van te maken. U bent de enige, die de beschrijving kan controleren met de werkelijkheid. Maar u zei alleen, na het bekijken van de restanten: ‘Wat denk jij ervan?’ en mijn antwoord was duidelijk, ‘Hetzelfde.’ U hebt er nog voor gezorgd dat voor Nieuwjaar alles eruit gebroken werd. De moderne techniek heeft ervoor gezorgd dat boven op de vuilbruine tandresten een nieuw gebit aangemeten kan worden. Na drie weken pas- en meetwerk, mocht ik mijn nieuwe tanden mee naar huis nemen. In een plastic zakje met de datum van de poliklinische operatie erop. Ik legde het zakje voorzichtig op mijn toilettafel en gafde plastic tanden trouw elke dag water, zodat ze soepel bleven.

In het ziekenhuis was ik een half uur te vroeg. Maar ik kon meteen terecht, foutje in de afspraak. Twintig minuten gebeitel en getrek. Blood all over the place. Maar de verdoving werkte prima. ‘Ongeveer drie uur,’ zeiden ze. Met behulp van kaartjes en een zwarte pen lukt het me een taxi te bestellen, die me door middel van papieren communicatie naar de apotheek bracht om daar Brufenbruis Ibuprofen granulaat te halen in 20 sachets. Tegen de komende pijn.

Na drie uur werd ik bloednerveus, want dadelijk zou de voorspelde pleurispijn uitbreken. Mijn vriend Martin ondersteunde me in deze onzekere uren. Maar om tien uur 's avonds waren de sachets nog dicht en besloten we naar De Nor te gaan om van The Colors of Soul te genieten en onze overwinning op mijn oude tanden te vieren met alcohol. Ruim na middernacht donderde ik in mijn bed.

Dokter, u moet weten: Zijn mensen wel geboren om ouder te worden dan pakweg negenenveertig jaar? Ze hebben voor nageslacht gezorgd, zodat de toekomst van het menselijk ras verzekerd is. Het geheugen begint na te laten. Hun gebit moet gerenoveerd worden. Hun rug begint te schimmelen en de knoken welgeren dienst. Het lopen wordt een lijdensweg en ze trachtten met alle middelen en middeltjes hun uiterlijk op peil te houden, maar de rimpels vinden hun weg. Of hebben ze eindelijk tijd om zichzelf te worden, verlost van de ballast van uiterlijke schijn en geworteld in hun eigen verleden? Eindelijk reflectie en tijd.

Natuurlijk hoeft u geen antwoord te geven. U kunt me wel helpen door een lang gekoesterd geheim te aanhoren. Misschien zijn tandartsen geen biechtvaders, maar luister. Ik heb mijn moeder bestolen. Van een oud familiestuk. Mijn moeder is al een paar jaar dood en de diefstal vijftien jaar oud. Wat ik gestolen heb is een bruinaangeslagen tandje, de eerste tand van mijn oma. Gevat in een zilveren schakelkettinkje, dat uitmondt in een art deco-hangertje in de vorm van een eikel, waarop fijne koperen blaadjes zich een weg banen. Het tandje is met een schroef stevig verankerd in de eikel. Mijn moeder was trots op dit erfstuk en vertelde verhalen van vroeger. Ik was gebiologeerd door het tandje.

Met een kleine schroevendraaier wist ik het tandje uit het

omhulsel te peuteren en borg het voorzichtig op in wit zijdepapier. Zo vaak werd het hangertje niet uit het rood-fluwelen juwelenkistje gehaald. Pas jaren later merkte mijn moeder, dat het tandje er niet meer was en haalde het hele huis overhoop. Vol overgave zocht ik mee. Wij vonden niets. Ik heb een verzoek, een bede. Zou u A14 of B13 kunnen verwijderen en het tandje van mijn oma in mijn gebit kunnen monteren? Ik heb het nog altijd, veilig opgeborgen in wit zijdepapier. Het schoonmaken van de bruine aanslag moet toch niet het grootste probleem vormen.

Mijn nieuwe gebit zal eindeloos bijten.

Hoogachtend,

Paul van der Velden

Drieluik voor Finy Wouters

Linkerpaneel

Zwarte handen hadden ze. Grote zwarte reuzen met elk vijf enorme vingers. Die vingers leken op de fossielen, die ze uit de diepe zakken van hun zwarte werkpak harkten en uitdeelden onder de kinderen, die aan de brugtrap stonden te wachten.

‘Hier, Joep, heb je wat voor je verzameling. Liggen er toch bergen van beneden.’

Ze vroeg zich af of vingers gevormd worden door het materiaal waar je mee werkt. Die van haar opa leken op stevige rookworsten. Soms hadden zijn vingers bruine vlekjes van geronnen varkensbloed. Als ze ging kijken in de slagerij aan de Geleenstraat, lachte hij om haar als ze gruwde van de aanblik van het lillend varken, dat zijn leven nog natrilde om plotseling doodstil te blijven hangen.

‘Ik dood ze met mijn blote handen, net zoals ik hem zal wurgen als hij ooit mijn pad kruist. Tot in het derde geslacht zal ik ze uitroeien, zijn zonen en dochters. En zolang hij zich verstopt, oefen ik op varkens.’ Beheerst legde hij zijn handen om de varkenshals. ‘Dichtknijpen zal ik zijn strot.’

Ze had geen flauw benul waarom hij zo'n hekel had aan varkens. Of gaven zijn woorden zijn vingers een andere opdracht?

Opeens zag ze de vingers van meester Grootjans voor zich, vorig jaar in de laatste klas van de lagere school. Witte krijtstompjes had hij, zo bleek en breekbaar. Zijn vingers schreven voorbeeldletters in de lucht bij het schoonschrijven. En ze vertelden mee over de arme negerkindjes in Afrika, klaargestoomd voor de hel, maar op het laatste nippertje gered door zuster Noël, een Nederlandse missiezuster, die ervoor

zorgde dat ze niet hoefden te branden in de eeuwige pekstroom.

‘En die mijnwerkers, op een paar goede huisvaders na, die wildemannen, die zatlappen, die komen wel in de hel. Ik hoop dat ze genoeg steenkolen hebben, daar in de hel, voor al dat gespuis.’

Nieuwsgierig geworden door zoveel kwaadheld, had ze pas een paar maanden later de stap gewaagd, voorzichtig omkijkend om ontdekking door haar moeder te voorkomen. Ze was langs de Royal-cinema gelopen en voorbij het Gezellenhuis. Nu stond ze onopvallend met haar rug tegen de ruit van café Steyns.

‘Dag Finy’, zei het mager joch dat achteromkeek, ‘Kom je ook je vader afhalen?’ ‘Nee, Joep’, antwoordde ze, ‘Mijn vader werkt in Frankrijk.’ De oude magische zin zat nog altijd als een litanie vastgeklonken. ‘Nee, mijn vader werkt in Frankrijk.’ Haar moeder had dat uitentreure met haar gerepeteerd. ‘Mijn vader werkt in Frankrijk. Hij werkt in Frankrijk.’ Als een ronddraaiende gebedsmolen. ‘In Frankrijk.’

De magie van deze toverzin beschermde haar tegen lastige vragen. Als ze dat antwoord gaf, keek iedereen vol bewondering. Ze wist na al die jaren wel waar Frankrijk lag, maar twijfelde eraan of hij daar werkte. Anders was hij wel op vakantie gekomen en had voor haar nogablokken uit Montelimar meegenomen. Zelfs geen ansichtkaart met de Eifeltoren had hij geschreven. Niets.

Elke keer als Charles Krutzen, de postjongen, zijn dagelijkse rondgang deed, stond ze hem bij de deur op te wachten. ‘En, geen kaart uit Frankrijk?’ vroeg ze dan hoopvol. Steeds zei Charles dat het hem speet, dat hij nooit kaarten voor haar

had bezorgd. Hij liet het pakketje zien dat hij in zijn postzak meezeulde, ‘Voor Boumans in de Willemstraat. Ik weet niet uit welk land dit pakje komt, maar op deze groene postzegel staat 5EN en op die paarse IOEN.’ Hij glom toen hij het haar kon uitleggen. ‘Ik vraag aan mijnheer Boumans of ik ze mag hebben.’ Ze keek aandachtig naar de effen papiertjes maar was teleurgesteld dat hij dat gezegd had, van die post uit Frankrijk die nooit aankwam. Moeder kreeg nooit post.

Plotseling schetterden de sirenes, kreunde de schacht van de Oranje Nassaumijn 1 onder het gewicht van de omhoogkomende liften. De menigte moeders en kinderen voor de voetgangersbrug werd onrustig. Het was bijna vier uur en het was vrijdag.

Verwensingen klonken tegen de lichtgrijze hemel en de houten brugplanken begonnen te dansen met de honderden mijnlaarzen. Zien kon ze weinig, maar het geschreeuw van de tientallen vrouwen om haar heen vervulde haar met angst. ‘Hé, Hub, hier met dat loonzakje. Denk je dat je alles kunt verzuipen.’ ‘Albert, godverdomme, dat geld is voor mij en de kinderen. En vlug een beetje, anders krijg je zelfs die zuipgulden niet. En zorg dat je niet als een dronken varken thuiskomt.’

De verre echo van dit ritueel had ze elke vrijdag thuis meegekregen, op de Stationstraat 55. Daar haalde ze de naden uit de jurken en knipte met een knoopschaar knoopsgaten.

‘Concentreer je, Toet, kijk naar je werk en luister niet naar dat koelpietenkabaal.’ Haar moeder noemde haar Toet, iets wat ze afschuwelijk vond. ‘Noem me zo nooit waar mijn vriendinnen bij zijn,’ had ze gesmeekt, ‘Mijn naam is Finy!’ ‘Ja, ja,’ had haar moeder geantwoord, ‘Finy is de naam die hij jou gegeven heeft, naar zijn moeder, tegen mijn wens.’

‘Laat je nooit daar zien, bij dat volk daar,’ ze wees in de richting Gezellenhuis en loopbrug, ‘dat is ons soort mensen niet, die buitenlanders.’

Toet, werk door, die jurk voor mevrouw Schunck moet nog voor zondag af.’

Deze vrijdag had ze aan haar moeder kunnen ontsnappen door voor te wenden dat ze naar Marga, haar vriendin op de Schoutstraat in het Eikenderveld moest om *Katholieke Illustraties* op te halen. Ze knipte daaruit foto's van grote gezinnen. Vooral de foto van vorige week had haar getroffen. Vader Vonk, uit Noorden, bij Uithoorn, stond pontificaal met zijn 23 kinderen afgebeeld. De oudste dochter had zelf al enkele kinderen. En twee dochters hadden hun roeping gevolgd en waren in het klooster ingetreden. Bij de Franciscanessen. De moeder ontbrak op de foto omdat ze in het kraambed lag van de vierentwintigste.

Keurig hing ze alle foto's op. Haar slaapkamermuur was behangen met plaatjes van hardwerkende vaders, liefst met grote gezinnen. Met afgedankte spelden prikte ze de vermoeide vadergezichten op. Ze had al tientallen mooie en lelijke vaders, rijke en arme vaders, treurige en blije vaders. Een prachtige wand was het geworden. Elke avond koos ze één vader uit die haar genacht mocht kussen.

Joep keek weerom. ‘Dat is mijn vader, die grote sterke daar. Als ik oud genoeg ben ga ik naar de OVS.’ Joep Kerff had ook bij meester Grootjans gezeten en volgde nu de zevende klas voordat hij naar de mijnschool op de Huskensweg mocht. ‘Ik word ook mijnwerker, Finy.’

Toen de stampede op de loopbrug voorbij was en de mijnwerkers zich verspreid hadden over de cafés aan de Geer-

straat, stapte vader Kerff als laatste van de onderste tree van de brug en zag zijn zoon staan.

‘Hier, Joep.’ Hij overhandigde hem het papieren zakje met het geld niet voordat hij er een gulden uitgenomen had. ‘Zeg tegen mam dat ik rond zeven uur kom eten en oh ja, hier Joep, iets voor je verzameling, liggen er toch bergen van beneden.’

Toen zag hij Finy staan en viste nog iets uit zijn overal en gaf het haar. ‘Hier, meisje, een mooie afdruk van lang geleden, misschien kun je er wat mee doen?’

Dankbaar pakte ze de zwarte steen die zoveel leek op zijn vingers.

Op weg naar huis zag ze de hinkelbaan die kinderen in gekleurd krijt op het trottoir hadden achtergelaten. Ze deed haar ogen dicht en probeerde op haar eigen hinkellied ‘Wie weet waar Willem Wouters woont, Willem Wouters woont wijd weg,’ de hemel te bereiken Ze opende haar ogen en schrok van het resultaat. Ze stond met twee benen in de hinkelhel. Haar hand met het fossiel was zwart geblakerd.

Middenpaneel

Platgedrukt door het gewicht van de geschiedenis. De afdruk van de versteende varen kleurt mijn handpalm zwart. De vrouw had hem met een teder gebaar in mijn hand gelegd en mijn vingers tot een vuist geprest.

‘Bewaar hem goed, hij is voor jou.’

In het Geologisch Museum aan de Akerstraat heb ik honderden fossielen bewonderd, die tientallen miljoenen jaren bewaard zijn gebleven. Onder de staatsmijn Emma heeft men een bos van wel tienduizend vierkante meter gevonden met boomstammen tot vijf meter dik en dertig meter lang. Verbrokkeld en later vernederd tot halffabrikaat.

‘Fotonegatieven van de historie’, opper ik.

De oude vrouw kijkt me verbaasd aan: ‘Ja, dat zal wel, van die, wat was de naam, fotonegatieven. Die spaar ik niet. Ik spaar energie.’

Ze loopt parmantig voor me uit, de witte schort nog om. We dalen af in de kelder. De grote carbidlamp baart schaduwen op het plafond. ‘Ze hebben mijn licht afgesloten.’ ‘Ze’ zijn in negatieve zin altijd de gemeentebedrijven die wegens wanbetaling de meter van de muur hebben verwijderd. Ze duwt de kelderdeur open en gaat mij voor. ‘Kijk, mijn collectie, kijk!’ Mijn ogen wennen slecht aan de nauwelijks verlichte ruimte. Pas na enkele minuten zie ik de houten rekken staan, verwant aan de voorraadrekken bij mijn moeder. Mijn moeder stalde daar de inmaakpotten met vlierbessenjam, met kweeëngelei, oranjemarmelade, princessenbonen, kwetsenjam en rolpens. Op de rekken ook hier weckglazen, keurig gerangschikt. ‘Allemaal twee liter inhoud,’ zegt ze, terwijl ze de lamp laat schitteren in de glazen. Ik buig me voorover om

ze beter te zien. ‘Kijk, kijk, hier heb ik de laatste jaren aan gewerkt. Ik heb kilometers gelopen om op de steenbergen mijn collectie bij elkaar te sprokkelen, kijk.’

De glazen bevatten tot mijn verbazing kolen, grote en kleine, zwarte, paarskleurige en muisgrijze. Alle potten zijn voorzien van etiketten, keurige witte etiketten met een rood randje. Ik lees het sierlijke handschrift, kinderlijk bijna:

Domaniale Mijn Kerkrade anthraciet 1950
Hendrik Rumpen esskool 1953
Wilhelmina Terwinselen synthraciet 1957
Maurits Lutterade vetkool 1969
Emma Treebeek cokes 1970
Oranje-Nassau Heerlen eierbriketten 1970
Carisborg bruinkool 1972

Alle mijnen zijn vertegenwoordigd, soms wel met vier of vijf soorten. En in de hoek liggen de industriebriketten van de Oranje-Nassaumijnen, gestapeld van 1 kilogram tot 10 kilogram. ‘Die passen niet in de potten’ verduidelijkt ze. ‘En weet je misschien waar Carisborg ligt?’ Ik beloof haar dat te zullen uitzoeken. Ze legt me omstandig uit dat ze eerst de kolen wast. ‘Witte steenkool,’ grap ik, maar ze vertelt onverstoorbaar verder. En dan maakt ze de weckglazen klaar voor gebruik. ‘Je kijkt naar de randen, die moeten gaaf zijn.’ Ze laat me een rubberring zien, die ze uit een Drosteblik haalt. ‘Goed rekbaar moeten ze zijn.’

‘Het verhitten in de weckketel is een nauwkeurig karwei. En dan laten afkoelen en controleren.’

‘En als alles klaar is en je de potten naar beneden draagt, dan word je beloond, luister.’

Ze pakt een pot met Emmacokes op en legt hem teder aan haar oor. Vroeger hoorde ik de golfslag van de wereldoceaan

in de hoorn van de nautilusschelp van mijn vader.

Zacht mompelt ze: ‘Je hoort ze nog werken in de diepe mijngaarden, duizenden jaren werkten ze daar. Nu nog.’ Ik hoor niets, alleen het krassen van haar nagel tegen de potwand. ‘Leg je oor dan maar aan de grond, luister!’ De laatste woorden worden dwingend gesproken. Ik buig mijn knieën en druk mijn oorschelp tegen de grond. Moet ik de vaders en de zonen horen, de pikhouwelen en de pneumatische hamers? Ik hoor alleen haar onrustig ademen en een vaag, onheilspellend gerommel. Meer het geluid van bulldozers en afbraakhamers.

De mijn die ik ken, is de mijn van het stof, waarover mijn moeder klaagt. Het daalt neer op de raamkozijnen en het witte wasgoed op het platdak. En penetreert ook de gaten van mijn neus. ‘Hij moet naar een schonere omgeving, liefst bossen,’ zegt KNO-arts Lubbers die mij behandelt.

De vrouw hurkt naast mij en verwacht een reactie. ‘Ik hoor niets,’ zeg ik. ‘Wordt er nog gewerkt?’

Nog even,’ antwoordt ze, ‘maar energie is er genoeg.’

Later lees ik dat die energie is vastgeklonken in steen en gangen, dichtgemetseld en onder water gezet. Maar de kracht van de werkers moet er nog zijn, rommelt, drukt, probeert een uitweg te vinden, nu niet, straks misschien. De bodem heeft een geheugen. ‘Kom nog eens langs.’ Ze houdt de deur voor mij open. ‘Kom nog eens luisteren.’

Veel te laat, tien jaar later, kom ik haar weer tegen in de stad. Niet dat ik haar vergeten ben. Vanaf het moment dat mijn hand het fossiel omhelsd heeft, is het zwart in mijn palm gebrand. Wat ik ook probeer, de groeven van mijn levenslijnen weigeren het stof af te geven.

Nieuwe zepen, honderd keer baden, vrijwillig afwassen, niets helpt. Zelfs het recept van mijn tante uit *Ik weet het*, een verzameling van 3000 raadgevingen uit 1936, werkt niet. Al heb ik haar raad opgevolgd en mijn handen dagenlang met petroleum schoongemaakt. Ik heb en had handen met een zwarte gloed.

De avond van onze tweede ontmoeting graaf ik bij het afbraakterrein van het hoofdkantoor van DSM in de volksmond De Boerderij. Zij heeft een pioniersschopje bij zich en mompelt voor zich uit. Haar stem glijdt langs de muren van de stad. Met haar schopje graaft ze en verzamelt scherven van Romeinse potten en dakpannen in een plastic vuilniszak Ze zet de zak op het Albert Heijn-boodschappenkarretje en pas dan ziet ze mij staan. Langdurig kijkt ze mij aan. ‘Ik herinner me je, je lag met je oor aan de grond, ik weet het nog, ja, ja.’

‘Nu verzamel ik scherven, kapotte kruiken en probeer ze thuis weer in elkaar te zetten. Maar een hele pot heb ik nog niet. Dit zal wel nog ergens op passen.’ Ze laat de helft van een roodbruine deksel zien.

Ik heb thuis enkele dozen scherven, verzameld in de loop der jaren. Afgebroken wordt er in Heerlen genoeg, dus nachtelijke bezoeken aan bouwputten leveren karrenvrachten geschiedenis op. Ik besluit mijn collectie naar haar toe te brengen. Mijn bijdrage voor een hele pot.

Beneden zijn de ramen dichtgespijkerd, de voordeur is een stuk rottend hout. Waar in betere dagen een bel heeft gezeten, bungelt nu een touwtje. Een verweerd papier nodigt bezoekers uit aan dat touwtje te trekken. Een zwak belletje klinkt door het huis. Achter het touwtje schuilt een klein,

groen, emaillen plaatje, waarop in rondschrift ENSAID staat, met het jaartal 1912.

Ze steekt haar hoofd door het raam. ‘Ik doe de deur alleen open voor klanten. Mensen waarvoor ik een jurk of blouse kan naaien.’

Als ik omhoog roep, dat ik haar een doos Romeinse scherven kom brengen, opent ze deur.

‘Wat betekent ENSAID?’ probeer ik. Ze beweegt haar lippen, alsof ze de woorden proeft: ‘De eerste Nederlandse stichting voor activering en introductie van damesmode-technieken, mijn oude instituut. Ik was directrice, gaf les, naaide ballroomjurken voor burgemeestersvrouwen en burgemeestersminnaressen. Maar mijn handen weigeren nu. Reuma. Ik wil nog proberen van alle scherven een jurk te maken. Draagbare geschiedenis. Kom, volg me maar naar mijn atelier.’

Een lange, stoffige gang leidt naar de achterkamer, die uitkijkt op haar tuintje. Langs de muren, die bedekt zijn met schimmels en spinnenwebben, ontwaar ik tientallen sinaasappeldozen vol scherven. De twee kisten die ik meezeul, laat ik op een open plaats vallen. Op de wankele tafel midden in de kamer liggen tientallen scherven, die blijkbaar gebroken zijn onder de heilloze pogingen gaatjes erin te maken.

‘Ik heb van alles geprobeerd, steekpinnen, draaiboortjes, maar de scherven blijven niet heel. Hoe kan ik in hemelsnaam een jurk maken, als ik de scherven niet samen kan brengen. Sjef van hiernaast heeft gezegd, dat een diamantboor de enige oplossing is, maar weet je wat zo'n ding kost?’

Ik sta hulpeloos toe te kijken. Techniek is niet mijn sterkste punt en mijn veronderstelling dat je scherven misschien met secondenlijm vast zou kunnen lijmen, heeft slechts wanhopig snuiven tot gevolg.

‘Ik zou de scherven ook bij alle Heerlenaren in de brievenbus kunnen doen.

Elke bus een scherf, zodat de mensen weten, waar ze vandaan komen. Maar dat is een karwei van jaren voor een vrouw alleen.'

'Hé, Paul, die scherven in mijn brievenbus, heb jij dat gedaan?' Mieke woont in het Eikenderveld en laat me twee lichtbruine scherven zien.

Op de ene scherf staat 'Geest weg' gekrast met een naald en op de andere een kompas met 'Oost, Zuid.'

Pas weken later begrijp ik de boodschap.

De vermoeidheid heeft zich in haar botten genesteld. De slepende tred toont de last die zij meetorst. Ze zoekt in vuilnisbakken naar weggegooide kranten, die zij in de kachel verbrandt voor de warmte. Haar fluisteren is nauwelijks hoorbaar. Ik breng mijn oor naar haar mond. Ze zegt: 'Ik heb de energie ontdekt. Ik weet ook het geheim van schone handen. Kom snel!'

Finy Wouters wordt op 5 december 1994 dood aangetroffen in haar vervallen woning aan de Stationsstraat in Heerlen. Haar porceleinen schedel is verbrijzeld. Inmiddels is komen vast te staan dat zij voor haar dood seksueel werd misbruikt.

Rechterpaneel

Petrus aarzelde. Voor de tweede keer. Zijn besluit bleek minder vast. Bij vertrek vanaf station Roermond betoverde de zoete geur van de stad hem. Hij was bijna teruggegaan. Moest hij zonodig zijn jeugd verraden om fortuin te vergaren? Onderweg had hij de plekken gezien waar hij om de vlag gevochten had met de andere jongens. Voor volk en vaderland had hij het rood wit blauw verdedigd tegen de vijand. De meisjes hinkelden nog altijd hel en hemel. Hij bedacht de sluipwegen die hij kon bewandelen om ongezien terug te keren naar zijn ouderlijk huis. Bij de eerste opwellingen, een paar weken geleden, had pastoor Wiertz hem het boek *Onder den Rook der Mijnen* van Felix Rutten gegeven. Op bladzijde 13 stond: ‘kan in Heerlen een vrouwspersoon veilig over straat?’

Nu stond hij op het station van Heerlen. ‘De toekomst is daar!’ zo probeerden zijn oude kroegmakkers, die al in de Mijnstreek werkten, hem te overtuigen. 's Zondags kwamen ze in Roermond terug, spiksplinternieuwe pakken, om de meiden te versieren. Bakken vol geld gaven ze uit om indruk te maken: ‘Geef de hele tent een rondje.’ Toen Leen Visbeek aankondigde dat ze met Harry, van Muytjens, ging trouwen, omdat die als ondergronder scheppen geld verdiende, terwijl Petrus dacht dat ze al drie jaar op hem verliefd was, brak zijn laatste verzet.

De volgende morgen vertelde hij het zijn ouders. Hij wilde zo snel mogelijk naar Heerlen en daar werk zoeken. Zijn moeder had tegengeworpen dat ondergronds werken te zwaar voor hem was. Dat wist hij ook wel. Bovengronds was genoeg te

doen. Genoeg poen te verdienen. Anderhalf maal zoveel als een Roermondse ambtenaar. Nadat hij met de hand op zijn hart beloofd had om de twee weken thuis te komen - ook met Pasen en de kermis - had zijn vader hem gezegend. Tranen in de ogen van zijn moeder. Zijn vader had de laatste avond met hem in de keuken zitten zuipen: ‘Hier, voor de eerste weken’, had hij gezegd, toen hij hem een briefje van vijfentwintig in de handen drukte.

Nu stond hij op het perron van Heerlen. Over één uur vertrok de volgende trein naar Roermond. De twee kartonnen koffers, dik karton, had hij gekregen van oom Michel, ‘Waar moet ik nog naar toe? Na Atjeh?’ De hoeken van de koffers waren gekneusd, maar zwarte schoensmeer deed wonderen. Als nieuw waren ze. Het regende pijpenstelen. Hij zag de glanzende kachelkleur vergrijzen. Een klein stroompje zwart liep in een plas water. Als een onbewoond eiland dreef de vette zwarte pasta op het water. Hij hoopte dat niemand het zag en liep quasi-geïnteresseerd naar de plaquette naast de hoofdingang.

Bij de opening van de Zuiderspoorweg.
O, stoompaard, dat ons schone Heerlen voor 't eerst met stalen hoef doorrent,
Wees 't dierbaar oord een boô van vrede, Breng welvaart en ontwikkeling mede,
dat Heerlen bloeie zonder end!

Toen overviel hem de derde heimweegolf. Het duizelde hem. Hij strompelde naar het dienstrooster. Om twintig over vertrok de trein naar Roermond. Hij wilde zijn koffers naar de stationsrestauratie dragen om daar te wachten op z'n oneervolle terugtocht, ‘Ik kon er niets aan doen, mam, maar

daar wil ik toch niet wonen.' De regen had zijn rechterkoffer zo geteisterd, dat die uit elkaar viel. Zijn kleren lagen verwaaid op het perron. Verward probeerde hij zijn spullen bijeen te grabbelen. 'Hier, pak aan, een behoorlijke tas.' In gehurkte houding keek hij op. Een gerimpeld gezicht zag hij. 'Laat je niet kisten, hier is het nummer van mijn zoon. Die heeft vast een kamer over. Vraag mijn adres en kom morgen praten. Misschien heb ik wel werk voor je.' Petrus schreef het adres op de *Limburger Koerier* van die dag, 29 januari 1920, Kessels, slagerij, Geleenstraat. Hij besloot die krantenpagina in te lijsten.

De oude zandziener, bewaker van het geheim, drukt zijn gekreukeld oor aan de grond. Hij herkauwt zijn pruim en spuwt zijn fluim. 'Leg je oor aan de grond, luister naar de komst van de storm. Ik hoor de storm razen. Drie dagen, misschien twee. Hij neemt je te grazen als je slaapt. Breng zonen, vouwen, dochters in veiligheid. Bind runderen vast, zodat ze niet panisch de storm inlopen. Wees voorbereid. Duik als een antiloop, als hij zijn oren spitst en zich verbergt voor naderende jagers. Duik ineen als een geslagen hond. Je trekt je hemd over je hoofd om je neusgaten te filtreren. Je stopt plukken stro in je oorschelpen, het aanzwellende zandstormgeluid verbrijzelt je trommelvliezen. Wij bidden God dat we heelhuids uit het zand mogen komen. Naakte mollen. De dood vond vele mensen. Ze werden opgegraven, happende vissen in een droge rivierbedding. Wij smeken Salo, god van de aarde, dat alles goed afloopt. De goden zijn het schuld, zij zijn vertoornd. Want zijn er mensen die storm vervaardigen? Zijn het de mensen die zand maken? Nee toch! De wind zwelt aan. Jonge aanplant van de fonio en sorghum vliegt in lange groene slierten om je hoofd, klampt zich vast

aan de strooien acacia-omheining van je erf. Kleine wervelwinden draaien om hun as over eindeloos kale vlakten. Dolende geesten werpen een dik oranjekleurig gordijn op. De horizon verduistert. Duizenden, miljoenen korrels bevolken in spectaculair tempo de zinderende lucht, dringen door in de kleinste holen en gaten, je oorschelpen, je longen. Als het voorbij is, hoest je alle zandkorrels uit je lijf. Anders sterf je duizend doden. Zandlongen.'

'Twee weken was hij weg, toen de zandziener zijn aanzegging deed. Op weg naar zijn voorouders, naar zijn dochter. Hij had zijn kracht meegenomen. Het dorp lag er onbeschermd bij. Kwade geesten hadden vrij spel. Hem durfden de goden niet te tarten. Wij waren vaderloos. Bij zijn laatste thuiskomst, het jaar van de onafhankelijkheid, kwam hij als een zombie over de bergkam gelopen. Muisstil. De sprinkhanen vluchtten in zwarte zwermen het dorp uit. Drie jaren waren die krengen te gast geweest. Drie jaar hadden ze ons dorp geteisterd. De dorre bladeren van de pruim aten wij. Verse vogeleieren zochten we en zogen die uit voor ze uitkwamen en de vogels wegvlogen. Wij doodden voor zijn komst de kleine springlanders door stokslagen, door erop te trappen. We begroeven ze levend in grondgaten. Benzine erover. Vuur erbij. Wij vermorzelden hun lijfjes met onze autobandsandalen. Plantten aardnoten en pois de terre, de enige gewassen die sprinkhaanbestendig zijn.'

Hij is net begonnen met vertellen, de donkere Afrikaan. Ik loop naar Martin. Die heeft me een half uur geleden opgebeld. Ik moet direct naar het Missionair Centrum komen. Hij heeft contact met een halfbroer van Finy Wouters. Die wil met mij praten. Maar behalve Martin zitten er alleen Afrikanen

in de kamer. De verteller stopt even, kijkt mij dwingend aan. Ik ga tegen mijn wil zitten en de man vervolgt zijn verhaal.

‘Hij kwam alleen te voet. Gekleed in het uniform van het Vreemdelingenlegioen. Hij strompelde en steunde en zijn knoestige leunstok vetoeg de laatste sprinkhanen. Zombie. Het gesleep van zijn oude legerlaarzen veroorzaakte zandpufjes. Niet bepaald de glorieuze intocht van een chief, wel de mystiek van een geheimbewaarder. Obo stootte me aan - Je vader is teruggekomen zoals hij beloofd heeft. Die oude bleekscheet! - Ik wist het. Duizend keer had ik het gehoord. Bij het flakkerende licht had de verhalenverteller zijn geschiedenis getekend. Een soldaat uit het legioen die met zijn regiment op het marktplein had gestaan. zijn komst was vergezeld door regen. In zijn ogen de droefheid van de hele wereld gekerfd. De dorpsoudsten herkenden hem als de lang aangekondigde regenmaker uit de legende. De rook blies tegen de wind in in zijn ogen. Als dat geen teken was. Hij mocht de mooiste weduwe uitkiezen, want wij zorgen goed voor onze gasten. Misschien dat hij dan voor altijd bleef. Maar hij moest verder van hogerhand. Toen hij vertrok was mijn moeder in verwachting. Van mij. Hij had haar omhelsd en zachtjes in haar oor gefluisterd: “Ik kom terug om mijn kind te zegenen.”

Daar was hij, de oude man. De ondergang liep met hem mee. Rode striemen in zijn nek. Het lichamelijk archief van een soldatenleven. Hij kreeg als eerste “blanc” zitting in de raad der oudsten. Zijn krachten, beroemd in de hele streek, gebruikte hij waardig.’

De zwarte man stopt abrupt zijn verhaal en hapt naar adem. Zandgeur vult het vertrek - water. Martin haalt een karaf

water. De glazen karaf is beslagen. Koud genoeg. Ik vraag Martin: ‘Waar is die halfbroer van Finy Wouters?’ Martin pakt de Afrikaan bij de hand en herhaalt de vraag. De man staat op, groet me en zegt: ‘Ik ben Joseph Wouters, zoon van Petrus Wouters, halfbroer van Finy, geboren in Mali, 1 juli 1936.’ Vol verbazing ga ik zitten, als hij zijn verhaal vervolgt.

‘Bij ons heette hij “le negre blanc”, want Wouters in onuitspreekbaar in het Bambara. De diklippige W vervormt de naam. Je verstaat het woord niet meer. Toen hij thuiskwam - voorgoed - kookte miijn moeder zijn lievelingsgerecht. Ik aanvaardde hem als vader, hoewel hij jarenlang spoorloos was, de oorlog achterna. Urenlang zat hij zwijgend voor de hut. Praatte hij in spiegelmonologen. Zijn geschiedenis was een diepe put, waaruit gegrom en gekreun te horen was. Rond 1962, misschien iets later, kwam er een expeditie in ons dorp met als chief deze mijnheer’. Joseph Wouters neemt het boek, wat Martin hem aanreikt. ‘kijk, deze man.’ Ik lees de titel *Kampvuren langs de evenaar* en zie op de achterflap de foto van doctor Paul Julien. Ik ken alleen zijn stem. Elke zondagavond luisterde ik naar zijn voordrachten op de radio. ‘Nu een nieuwe causererie van Paul Julien in de reeks *Kampvuren langs de Evenaar*. Over het buitengewoon fascinerende stamleven van de primitieven met hun geheime toverpraktijken.’ Dat was de man, die zijn dorp in kwam. De held van mijn radio. In het dorp van de vader van Finy Wouters.

‘Paul Julien, doctor Paul Julien kwam met zijn dragers, zijn radio en zijn vrouw. Mijn vader verwelkomde hem. Bood hem zijn hut aan. Een van de grootste van het dorp. Sprak met hem. 's Avonds zaten zij samen voor de hut. Dronken palmwijn. Ik luisterde op eerbiedige afstand. Mijn vader no-

digde mij uit in de kring te komen zitten. Bij de doctor. Ik werd voor het eerst geaccepteerd als zoon.'

Wat is er verkeerd, liefje? Ik hou van jou.
Je moeder verbiedt je mij te trouwen.
Ik bezit niets. Maar ik hou van jou.
Zelfs je vriendinnen ontraden je te trouwen.
Ik ben platzak. Maar ik hou van jou.
Je vader onterft je als je mij trouwt.
Mijn beurs is leeg. Maar ik hou van jou.

De woorden van het lied drongen zich op. Petrus trommelde met zijn vingers het ritme. Hij wist niet waar hij de tekst vandaan had. Misschien uit Oud-Heerlen of Neerlandia, café's waar ze vaker naartoe gingen. De zondag was hij naar Roermond gekomen om hun goedkeuring te krijgen. Zijn moeder kwam binnen met de koffiepot. 'Wat een vreemde tijd om ons op te zoeken. Je vader is naar het voetballen. Nog steeds RFC. Tegen vijven is hij thuis. Niet te dronken, hoop ik.'

Hij deed de gordijnen opzij en wees naar de auto die op het erf stond. 'Zin in een ritje, mam?'

'Is dat jouw auto?' Verbaasd keek ze ernaar, 'Verdien je al zoveel?' 'Kom, we gaan vader halen. Zullen zijn vrienden opkijken!'

'Is dat jouw auto?' hield zijn moeder aan. 'Nee, van mijn aanstaande schoonvader. Mocht ik vanmiddag lenen.' 'Hoor ik het goed jongen, aanstaande schoonvader?'

Ze was direct verliefd geworden. De dochter van de slager, waar bij hij in de kost was. Liefde op het eerste gezicht, zo zei je dat toch. En dit jaar gingen ze trouwen. 'Heb je haar niet bij je?'

‘Nee, ze moet vanmiddag de Vespers zingen met het Maagdenkoor. Een van de laatste keren, want als je trouwt moet je eruit.’ Zijn moeder bekeek de zwarte Mercedes en schudde haar grijze lokken. ‘Jongen, jongen. Dit is boven onze stand. Dit wordt je dood. Soort zoekt soort, dat weet je toch wel. Wij zijn werkvolk.’ ‘Dat is ouderwets. Heb ik al vaker gehoord. Het is nu een andere tijd. Niet dat hokjesdenken. Kansen voor iedereen.’ Zijn moeder bleef protesteren. ‘God heeft het zo ingedeeld en dat mag de mens niet doorbreken. Hoe heet ze ook weer - o, ja - Marie Kessels.’

Hij probeerde haar verzet te breken. ‘Ik heb mijn eigen werk, bij de Raad van de Arbeid, als arbeidscontroleur. Ik betaal mijn schoonvader de huur voor ons huis aan de Stationsstraat.’

‘Doe het maar, je bent toch niet te stoppen. Maar zeg nooit dat ik je niet gewaarschuwd heb. Is ze een verwend meisje met nukken?’ Hij ontkende. Zweeg over de houten kasten, die ze verzamelde. Met veel laden om al haar geheimen te verbergen. Om troost te vinden bij bewaard gefluister.

Soms aarzelde Petrus over zijn trouwbelofte. Wie had nu geheimen? En bewaarde die!

Zijn vader ging als een vorst achterin zitten. Hij had wel wat gedronken, maar hagelenvol was hij deze zondag niet. Hij zwaaide met brede gebaren naar zijn vrienden voor het café en riep: ‘Die jongen van mij schopt het nog heel ver. Let op mijn woorden. Heel ver!’

Dat was wat mijn vader vertelde aan doctor Paul Julien die avond. Als inleiding. Want al vlug bleek zijn salaris bij de Raad van Arbeid niet genoeg om aan haar eisen te voldoen. Ze kocht grote dure kasten en prachtig linnengoed. Toen

dochter Finy geboren werd was het duurste niet goed genoeg. Hij probeerde zijn maandgeld met kleine fraude te verhogen. Die greepjes werden grepen. Op een morgen werd hij bij de directeur ontboden. Op staande voet ontslagen zonder rechtzaak. Vanwege de gunstige schoonfamilie. Pas tegen vijven waagde hij zich naar huis. Hij vertelde haar niets over zijn ontslag. De volgende morgen rond acht uur pakte hij zijn koffiekan en zijn lunchpakket, kuste haar en liep richting Geleenstraat, naar de Arbeidsraad. Hij dook halverwege de Dautzenbergstraat in en liep naar het Aambosch. De volgende dag wandelde hij naar Benzenrade en de dag erop naar Palemig. ‘Buitendienst’, vertelde hij kennissen die hij ontmoette. Totdat hij de vierde dag postbode Krutzen tegenkwam, die hem zei snel terug te keren naar huis, want hij had op de Stationsstraat een brief van de Arbeidsraad bezorgd, waarvan mevrouw Wouters nogal overstuur geraakt was. Halsoverkop vluchtte Petrus via Luik en Charleroi naar Parijs. Daar liep hij regelrecht naar het aanmeldingsbureau van het Legioen en meldde zich aan. Zo ver mogelijk weg. Dit alles vertelde mijn vader die avond. Het was alsof een last van zijn schouders viel. Hij wendde zich tot doctor Paul Julien: ‘Ik heb me bij mijn lot neergelegd, maar zou u kunnen nagaan wat er van mijn dochter terecht is gekomen. Ik heb haar zelfs nooit een kaart gestuurd. Was ik te laf voor.’ Doctor Paul Julien schreef naam en straat op en vroeg, ‘In Heerlen?’ Mijn vader beaamde dat. ‘En zelf ga je niet terug?’ Mijn vader keek vertwijfeld: ‘Om in de gevangenis te eindigen. Ik ben zelfs geen Nederlander meer.’

‘Pas drie jaar later kwam er een brief. Van doctor Paul Julien. Met verontschuldigingen voor het late antwoord. Dagenlang heeft vader in stilte voor de hut gezeten. Zonder eten, zon-

der drinken. Daarna leefde hij teruggetrokken, sprak slechts de hoogstnodige woorden. Herlas de brief tien keer per dag. Hij krabde zijn hals. Pas een paar jaar geleden ontwaakte hij. Hij stond opeens op, liep naar zijn bureau, rommelde wat en riep me binnen. “Dit alles laat ik je na, ik moet voor de laatste keer weg. Er gaat daar iets verschrikkelijks gebeuren. Een oude man laten ze wel binnen als hij klopt”.

Zijn slepende gang droeg de oude man over de kam en in de roze zonsondergang verdween hij voorgoed. Naar Nederland; naar Heerlen nam ik aan. De oudsten hebben mij gestuurd om hem over te halen terug te keren naar het geteisterde dorp.’

‘Wanneer is je vader uit Mali vertrokken?’ vraag ik. Het was de eerste zondag van december 1994.

De zwarte hand van Joseph Wouters accepteert het fossiel, dat ik al die tijd in mijn binnenzak bewaard heb.